

Lublin, 6.12.2022 r.

dr hab. Danuta Wosik-Kawala, prof. UMCS
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Katedra Teorii Wychowania

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Moniki Morgały pt. *Konflikty wewnętrzne w zespołach nauczycielskich warunkujące zawodowe funkcjonowanie nauczycieli i efektywność pracy szkoły/placówki,* przygotowanej pod kierownictwem naukowym dr hab. Beaty Pituly, prof. PŚ oraz promotora pomocniczego dr Barbary Grzyb, prof. PŚ

Ocena ogólna rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska o charakterze teoretyczno-empirycznym liczy 267 stron i dotyczy konfliktów wewnętrznych występujących w zespołach nauczycieli wychowania przedszkolnego. Recenzowaną pracę oceniam pozytywnie. Za taką oceną przemawia fakt, iż Autorka podjęła ważny – ze względów uwarunkowań jakości pracy – problem dotyczący szeroko rozumianej efektywności funkcjonowania zarówno nauczycieli, jak i przedszkoli czy placówek przedszkolnych. Troska o jakość tej pracy od lat stanowi wyzwanie nie tylko edukacyjne, lecz także społeczne. Pani mgr Monika Morgała wykazała się dobrą orientacją w teoretycznych aspektach podejmowanej problematyki, projektowaniu i przeprowadzaniu badań ilościowych, umiejętności analizy oraz interpretacji i prezentowania wyników badań. Dzięki uzyskanym wynikom badań Doktorantka poszerza dotychczasową wiedzę z zakresu nauk społecznych, szczególnie w odniesieniu do pedeutologii jako subdyscypliny pedagogiki.

Struktura pracy oraz teoretyczne podstawy badań

Struktura recenzowanej rozprawy stanowi uporządkowany, logiczny układ, właściwy dla tego typu opracowań. Na strukturę pracy składa się Wprowadzenie, dziewięć rozdziałów, Podsumowanie wyników badań własnych oraz Zakończenie. Autorka wyróżnia w pracy część

teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Zasadnicza treść kończy się na stronie 195. Na stronach 196–267 znajduje się Bibliografia, Spis tabel, Spis rycin, Spis wykresów, Streszczenie rozprawy oraz Aneks zawierający kwestionariusze technik zastosowanych przez Autorkę w badaniach własnych.

Rozprawę rozpoczyna Wprowadzenie zamieszczone na stronach 6–8, które poprzedza teoretyczną część pracy, składającą się z czterech rozdziałów zajmujących łącznie 55 stron (ss. 9–64). Rozdziały prezentują podstawy i założenia teoretyczne przyjęte przez Doktorantkę w projekcie badawczym. Są to następujące zagadnienia: konflikty w literaturze przedmiotu (rozdział 1), zespoły nauczycielskie w polskim systemie oświaty (rozdział 2), zawodowe funkcjonowanie nauczyciela (rozdział 3) oraz efektywność pracy/funkcjonowania szkoły/placówki (rozdział 4). Rozdział 5 zawiera metodologiczne podstawy badań własnych Autorki. Następnie znajduje się empiryczna część pracy składająca się z czterech rozdziałów prezentujących wyniki badań własnych Doktorantki. Dotyczą one: konfliktów wewnętrznych w zespołach nauczycielskich w placówkach wychowania przedszkolnego – analiza badań własnych (rozdział 6), konfliktów w zespołach nauczycieli przedszkola i ich skutków dla zawodowego funkcjonowania w świetle badań własnych (rozdział 7), implikacji konfliktów wewnętrznych dla efektywności pracy przedszkola – badania własne (rozdział 8) oraz analizy indywidualnych przypadków nauczycieli wychowania przedszkolnego uczestniczących w konfliktach ujawnionych wewnątrz zespołu nauczycielskiego (rozdział 9) (łącznie 95 stron).

Praca stanowi zamkniętą całość, ukazującą w sposób klarowny i poprawny merytorycznie zamysł Badaczki. Przygotowując pracę do druku, sugerowałabym dokonanie drobnej zmiany w strukturze części teoretycznej pracy i wyodrębnienie zamiast czterech rozdziałów teoretycznych – dwóch. Rozdział 1 zatytułowany *Konflikty w literaturze przedmiotu* w swej strukturze pozostawiłabym w formie pierwotnej, ewentualnie zaproponowałabym delikatną modyfikację nazwy tego rozdziału na *Wprowadzenie w problematykę konfliktów*, gdyż treści zawarte w tej części (ss. 9–37) stanowią podstawy teoretyczne autorskiego projektu badawczego Doktorantki, nie ukazując wieloaspektowego zagadnienia konfliktu. Zaprezentowanie przez Autorkę w taki sposób kontekstu teoretycznego prowadzonych badań jest jak najbardziej prawidłowe, a sformułowana uwaga stanowi jedynie propozycję. Natomiast kolejne rozdziały, tj.: Rozdział 2 zatytułowany *Zespoły nauczycielskie w polskim systemie oświaty* (ss. 38–55), Rozdział 3 zatytułowany *Zawodowe funkcjonowanie nauczyciela w polskim systemie oświaty* (ss. 56–60) oraz Rozdział 4 zatytułowany *Efektywność pracy/funkcjonowania szkoły/placówki* (ss. 61–64) w moim przekonaniu warto

byłoby przeorganizować i stworzyć jeden rozdział dotyczący zespołów nauczycielskich w polskich przedszkolach i placówkach przedszkolnych. Za takim rozwiązaniem przemawia m.in. fakt, iż rozdział 3 zajmuje 5 stron, na których Autorka wyodrębniła dwa podrozdziały, a rozdział 4 jedynie 3,5 strony i nie zawiera żadnych podrozdziałów. Treści zawarte w tych rozdziałach (rozdział 3 i 4) uważam za ważne dla całej pracy, jednak w zaprezentowanej formie mają one charakter bardziej podrozdziałów stanowiących kontynuację rozdziału 2, tworząc z nim spójną całość.

Oceniając teoretyczną część rozprawy, uważam, że Autorka trafnie dobrała literaturę przedmiotu związaną z tematem pracy. Poprawnie przeprowadziła kwerendę biblioteczną. Przeprowadzoną analizę treści teoretycznych stanowiących koncepcję badań własnych oceniam jako rzetelną. Prezentowane w tej części pracy treści Autorka ilustruje w przejrzysty sposób na opracowanych przez siebie licznych rycinach. W pracy odwołuje się do monografii naukowych, prac zbiorowych, artykułów naukowych, jak również źródeł zawartych na stronach internetowych.

W sytuacji publikacji niniejszej dysertacji warto byłoby zastanowić się także nad uściśleniem tytułu pracy, gdyż w obecnej formie jest on nieco mylący – sugeruje, iż badania dotyczą nauczycieli szkoły, a w rzeczywistości odnoszą się do nauczycielek przedszkoli i placówek przedszkolnych, wszak specyfika pracy nauczyciela w przedszkolu znacznie różni się od funkcjonowania nauczycieli w szkole.

Ocena metodologicznej części pracy

Założenia metodologiczne badań własnych zostały zaprezentowane przez Doktorantkę w rozdziale 5 zatytułowanym *Metodologia badań własnych* (ss. 65–99). Rozdział ten zawiera dziewięć podrozdziałów, w których kolejno zostały przedstawiono wszystkie etapy zaplanowanego procesu badawczego. W prowadzonych badaniach Doktorantka stosuje podejście ilościowe. Poprawnie określa poznawczy i praktyczny cel badań oraz precyzuje przedmiot badań. Właściwie formułuje główne i szczegółowe problemy badawcze, a także odpowiadające im hipotezy. Brakuje jednak informacji, na jakiej podstawie zostały przyjęte owe założenia. Należałoby w tym miejscu odnieść się do literatury przedmiotu czy badań odnoszących się do podobnej problematyki. W związku z założeniami badań własnych wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, w ramach której zastosowano kilka technik badawczych: ankietę, obserwację i wywiad. Doktorantka wskazuje także, że w pracy posłużyła się również – jako metodą badawczą – studium indywidualnego przypadku z wykorzystaniem techniki wywiadu pogłębionego. Po zapoznaniu się z opisem trzech

zaprezentowanych w pracy przypadków skłonna jestem do zaklasyfikowania przedstawionego materiału jako efektu badań sondażowych, a nie opisu ukazującego dany problem z różnych perspektyw, wieloaspektowego, wnikliwego i pogłębionego wywiadu, stanowiącego podstawę studium indywidualnego przypadku.

W celu zebrania materiału badawczego Autorka zastosowała siedem narzędzi badawczych, w tym sześć autorskich. Są to:

1) trzy ankiety własnej konstrukcji:

a) *Konflikty w zespole nauczycielskim* (28 pytań),

b) *Kwestionariusz samooceny kompetencji psychospołecznych* (oceniający na skali 10-stopniowej 14 wybranych przez Autorkę umiejętności psychospołecznych),

c) *Kwestionariusz wywiadu z dyrektorem przedszkola* (zawierający 29 pytań). Mimo że w nazwie ankiety występuje określenie „kwestionariusz wywiadu”, to z zamieszczonej w nim instrukcji można się dowiedzieć, iż nie był to wywiad, gdyż badania miały charakter ankietowy (Załącznik 3. „Zwracam się z prośbą o wypełnienie anonimowej ankiety...”, s. 245);

2) narzędzie badawcze *Postawa w sytuacji konfliktowej* autorstwa Kennetha W. Thomasa i Ralpa H. Kilmanna, pozwalające określić reakcje badanych w sytuacjach konfliktowych i stresowych;

3) dwa arkusze obserwacji:

a) *Arkusze dotyczące obserwacji interakcji zachodzących pomiędzy członkami zespołów nauczycielskich, w których występuje konflikt – zajęcia w grupie przedszkolnej,*

b) *Arkusze obserwacji interakcji zachodzących pomiędzy członkami zespołów nauczycielskich, w których występuje konflikt – posiedzenie Rady Pedagogicznej;*

4) autorski kwestionariusz wywiadu *Konflikty wewnętrzne w zespołach nauczycielskich warunkujące zawodowe funkcjonowanie nauczycieli i efektywność pracy szkoły/placówki* (zawierający 25 pytań).

Oceniając przygotowane przez Doktorantkę autorskie techniki badawcze zastosowane w pracy, chciałabym odnieść się do *Kwestionariusza kompetencji społecznych*. Moje spostrzeżenie dotyczy stwierdzenia pierwszego (*Motywowania siebie do podejmowania działań w obszarze zawodowym i społecznym*) i dziewiątego (*Wyznaczania sobie celów zawodowych i dążenie do ich osiągnięcia*). Są one bardzo zbliżone i w niewielkim stopniu różnicują omawianą kompetencję. Również podobne w swej wymowie jest stwierdzenie trzecie (*Umiejętności komunikacji werbalnej i pozawerbalnej w środowisku zespołu nauczycielskiego*) i piąte (*Umiejętności komunikowania się ze współpracownikami z zespołu*

nauczycielskiego...). Proponowałabym w przyszłych badaniach rozważyć kwestie połączenia tych stwierdzeń. Tworząc kwestionariusz kompetencji psychospołecznych, należałoby osadzić zawarte w nim twierdzenia na określonej teorii dotyczącej problematyki kompetencji społecznych, wówczas oczywisty byłby fakt ich doboru przez Autorkę. W zaprezentowanej formie rodzi się pytanie, dlaczego zawarte w kwestionariuszu umiejętności zostały zakwalifikowane przez Doktorantkę do oceny, a inne pominięte (np. empatia).

Za pomocą wymienionych narzędzi badawczych Autorka zebrała bardzo bogaty materiał empiryczny, który następnie poddała analizie statystycznej, używając w tym celu pakietu IBM SPSS Statistics 25. Z jego pomocą Doktorantka prawidłowo i bardzo wnikliwie wykonała niezbędne obliczenia, uzyskując odpowiedzi na postawione w pracy pytania badawcze, a także dokonując weryfikacji postawionych hipotez. Wybór, jak również opis użytych w pracy testów statystycznych oceniam jako właściwy. Sposób prezentowania procedur statystycznych zastosowanych w pracy wskazuje na dobrą znajomość przez Autorkę metod statystycznych i dużą świadomość w zakresie ich właściwego stosowania i interpretacji.

Autorka objęła badaniami dość znaczną pod względem liczebności grupę badanych, bo aż 305 nauczycieli i 37 dyrektorów placówek przedszkolnych mieszczących się na terenie gminy Rybnik. (Należałoby wyjaśnić, dlaczego w rozdziale metodologicznym Autorka podaje inne dane – 443 nauczycieli i 42 dyrektorów). Ze względu na cel prowadzonych badań wybór osób biorących w nich udział był celowy.

Prezentacja i interpretacja wyników badań

Empiryczna część pracy została zaprezentowana przez Doktorantkę w czterech rozdziałach, tj.: w rozdziale 6 zatytułowanym *Konflikty wewnętrzne w zespołach nauczycielskich w placówkach wychowania przedszkolnego – analiza badań* (ss. 100–128), rozdziale 7 zatytułowanym *Konflikty w zespołach nauczycieli przedszkola i ich skutki dla zawodowego funkcjonowania w świetle wyników badań własnych* (ss. 129–148), rozdziale 8 zatytułowanym *Implikacje konfliktów wewnętrznych dla efektywności pracy przedszkola – badania własne* (ss. 149–178), a także w rozdziale 9 zatytułowanym *Analiza indywidualnych przypadków nauczycieli wychowania przedszkolnego uczestniczących w konfliktach ujawnionych wewnątrz zespołu nauczycielskiego* (ss. 179–189). Łącznie treści te zostały zaprezentowane na 89 stronach (ss. 100–189). Ta część pracy zawiera skrupulatną, rzetelną i wyczerpującą analizę zgromadzonego przez Autorkę, bogatego materiału empirycznego, która koresponduje z postawionymi w pracy pytaniami badawczymi. Doktorantka

prawidłowo prowadzi rzetelne wnioskowanie statystyczne na podstawie wykorzystanych testów statystycznych. W prezentacji wyników badań wartościowe byłoby uzasadnienie zastosowania wybranego przez Doktorantkę testu statystycznego, co ułatwiłoby czytelnikowi mniej obeznanemu w analizach statystycznych czytelność i przejrzystość w zakresie prowadzonej analizy danych empirycznych. Nie jest to jednak zarzut, lecz wskazówka, która nie umniejsza wartości pracy.

W mojej ocenie Autorka bardzo sprawnie prezentuje wyniki badań i prowadzi wnioskowanie statystyczne. Gdyby praca miała zostać opublikowana, zalecałabym wzbogacić uzyskane wyniki badań o interpretacje i wyjaśnienia pedagogiczne i psychopedagogiczne. Jako recenzent poddaję również do rozważenia następujące moje drobne sugestie. Prezentując wnioski płynące z przeprowadzonych obserwacji, moim zdaniem warto byłoby wyjaśnić, jaką techniką przeprowadzono obserwacje, jaką informację otrzymały osoby poddane obserwacji na temat roli obserwatora, gdyż na zachowanie osób badanych mógł wpłynąć fakt obecności osoby obcej. Interesujące jest także, w jaki sposób Doktorantka dowiedziała się o radzie pedagogicznej zwołanej „w trybie nadzwyczajnym” (s. 144). Zbyt radykalny w moim przekonaniu jest wniosek sformułowany przez Doktorantkę na podstawie przeprowadzonych obserwacji, zawarty na s. 147: „Na podstawie analizy zgromadzonych wyników uzyskano potwierdzenie hipotez zakładających występowanie korelacji pomiędzy konfliktami wewnętrznymi a realizacją funkcji dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej”. Trudno jest na podstawie obserwacji wnioskować o korelacji. Również stwierdzenie: „Badania nad efektywnością pracy placówek oświatowych wskazują na pozytywny związek między dobrostanem nauczycieli (...) i ich zaangażowaniem w wykonywaną pracę a organizacją, w której ją wykonują. W oparciu o analizę treści wywiadów i analizę przypadków można potwierdzić istnienie takiego związku” (s. 191) – uważam za zbyt daleko idące, gdyż Doktorantka nie weryfikowała dobrostanu badanych nauczycieli, w tym poczucia sensu życia czy też satysfakcji życiowej.

W *Podsumowaniu wyników badań* własnych brakuje wyraźnego odniesienia do konkretnych, postawionych w części metodologicznej hipotez badawczych. Pewien niedosyt budzą także wnioski zawarte w *Zakończeniu*. Biorąc pod uwagę olbrzymie zaangażowanie Autorki w realizację badań, ich wnikliwą analizę i skrupulatną interpretację, sformułowane wnioski prezentują się dość skromnie. Na stronie 194 Autorka pisze: „Głównym wnioskiem płynącym z moich badań jest to, że konflikty wewnętrzne w zespołach nauczycielskich placówek wychowania przedszkolnego są zjawiskiem powszechnym i bardzo częstym”. Wobec takiego stwierdzenia nasuwa się pytanie, czy przeprowadzone przez Doktorantkę

badania prowadzą tylko do tak oczywistego wniosku. Praca ta niewątpliwie wskazuje zarówno kierunki działań praktycznych, jak i inne jeszcze, potencjalne obszary i kierunki badań z tego zakresu.

Sformułowane postulaty dotyczące przygotowania kadry pedagogicznej w ramach edukacji z obszarów związanych z komunikacją interpersonalną oraz radzeniem sobie w trudnych sytuacjach kryzysowych, takich jak konflikt, są dość ogólne i oczywiste, zwłaszcza w sytuacji gdy takie zajęcia są realizowane w ramach kształcenia akademickiego. Być może należałoby zwrócić uwagę na jakość kształcenia w tym zakresie? W mojej ocenie *Zakończenie* (ss. 194–195) pracy, w którym Doktorantka stara się sformułować wnioski płynące z jej projektu badawczego, są najsłabszą częścią ocenianej rozprawy.

Wykorzystana literatura

W pracy znajduje się bardzo obszerna bibliografia, zamieszczona na 25 stronach. Dobór literatury jest trafny.

Formalna strona rozprawy

Rozprawa została napisana z dużą dbałością o poprawność językową. Zawarte w niej treści są przejrzyste, a narracja naukowa i czytelna. Treści zawarte we wszystkich rozdziałach są zgodne z ich tytułami i ułożone w logicznej kolejności. Doktorantka dba o przejrzystość i poprawność cytowań. W poprawny sposób prezentuje zestawienie bibliograficzne. W przypadku artykułów znajdujących się w czasopismach naukowych należałoby podać numery stron, na których te artykuły się znajdują.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Moniki Morgały stanowi interesujące studium pedagogiczne, podejmujące aktualny problem dotyczący funkcjonowania nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz efektywności pracy placówek przedszkolnych w sytuacji występujących tam konfliktów wewnętrznych. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie zaprezentowanego przez Doktorantkę problemu naukowego. Pani mgr Monika Morgała wykazuje się dobrą wiedzą teoretyczną w obszarze prowadzonych badań oraz posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia badań. Tekst rozprawy spełnia wymogi dotyczące kompetencji pisarstwa naukowego. Autorka posiada umiejętność analitycznego, a zarazem syntetycznego podejścia w doborze, a także interpretacji treści, a szczególnie w odniesieniu do uzyskanych wyników badań. Mimo nielicznych moich uwag rozprawę oceniam wysoko.

Doceniam zaangażowanie Autorki w podjęte badania, ich realizację, umiejętność analizy i interpretacji bardzo bogatego, rzetelnie, skrupulatnie zaprezentowanego materiału empirycznego.

W mojej ocenie dysertacja mgr Moniki Morgały zasługuje na wyróżnienie.

Rozprawa doktorska mgr Moniki Morgały pt. *Konflikty wewnętrzne w zespołach nauczycielskich warunkujące zawodowe funkcjonowanie nauczycieli i efektywność pracy szkoły/placówki*, przygotowana pod kierunkiem naukowym dr hab. Beaty Pituly, prof. PŚ oraz promotora pomocniczego dr Barbary Grzyb, prof. PŚ, spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.) i wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.